

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ХУДОЖНІХ КОНЦЕПТІВ АТМОСФЕРИ САСПЕНС ЯК СКЛАДНИКІВ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЖАНРУ ХОРРОР

Анотація. Стаття присвячена особливостям функціонування художніх концептів атмосфери саспенс у художніх творах жанру хоррор. Експлікація глибинного, концептуального змісту художніх творів жанру хоррор стає можливою у результаті здійснення поетико-когнітивного аналізу напружено маркованих контекстів, виокремлених із досліджуваних художніх творів, у напрямку концепт – концептуальна схема – зміст, що передбачає ідентифікацію художніх концептів атмосфери саспенс: моделювання концептуальної системи художніх творів жанру хоррор.

Ключові слова: атмосфера саспенс, хоррор, концепт, концептуальна система, конотація.

Постановка проблеми. Жанрова своєрідність художніх творів жанру хоррор зумовлює специфіку когнітивного стилю письменників, особливості його поетичного мислення, бачення й інтерпретації світу. Реконструкція глибинних смислів художніх творів жанру хоррор потребує осмислення, інтерпретації й абстрагування семантичних зв'язків вербальних репрезентантів атмосфери саспенс, які чітко, у напрямках маркованих контекстів досліджуваних художніх творів жанру хоррор, що передбачає структурування отриманих знань у вигляді художніх концептів атмосфери саспенс (далі ХКАС) як

Основний матеріал. Різноманітні вербальні репрезентанти атмосфери саспенс – слова (проста лексична номінація), словосполучення (композиційно-лексична номінація) і фрагменти тексту (дискурсивна лексична номінація) – потребують різні стратегії у процесі ідентифікації художніх концептів атмосфери саспенс, які враховують різні типи зв'язків – семантичні або асоціативні – між імовірним іменем художнього концепту та його вербальним репрезентантом.

Семантичні зв'язки встановлюються між імовірним іменем художнього концепту та його вербальним репрезентантом, вираженим лексичним засобом *простой номінації/предметності* (іменникова номінація), *ознакової* (приметникова, приставникова і деприметникова номінація) і *процесуальної* (дієслівна і імприметникова номінація), і визначаються на основі відношень: ієрархічних або підлеглих, відношень аналогичності/схожості/подібності, глоро-гіломічних (родо-видових) відношень і причинно-наслідкових відношень.

Залежно від характеру семантичних відношень і типу вербальних реалізацій атмосфери саспенс (ВРАС) за лексико-граматичними параметрами і компонентними ознаками розрізняємо прямі і непрямі семантичні зв'язки.

Прямі семантичні зв'язки визначаються між імовірним іменем художнього концепту та іменем ВРАС (*простої предметної номінації*) на основі різних семантичних

хоррор потребує осмислення, інтерпретації й абстрагування семантичних ознак вербальних репрезентантів атмосфери саспенс, вилучених у напружено маркованих контекстах із проаналізованих художніх творів жанру хоррор, що передбачає структурування отриманих знань у вигляді художніх концептів атмосфери саспенс (далі ХКАС) як ментальних одиниць авторського пізнання й естетично-ціннісного осмислення світу, детермінованого вимогами жанру хоррор.

Дослідження. Ідентифікація художніх концептів атмосфери саспенс здійснюється шляхом семантико-когнітивного аналізу вербальних репрезентантів атмосфери саспенс із залученням методики реконструкції та ідентифікації художніх концептів, розробленої В. Г. Ніколювою [2, с. 51-59; 3, с. 113-123] та апробованої у ряді дисертаційних досліджень (див., наприклад, [1], [4], [5] та ін.).

Мета. Визначити основні стратегії у процесі ідентифікації художніх концептів атмосфери саспенс, охарактеризувати особливості функціонування за лексико-граматичними параметрами і компонентним складом семантичних та асоціативних зв'язків.

Залежно від характеру семантичних відношень і типу вербальних реалізацій атмосфери саспенс (ВРАС) за лексико-граматичними параметрами і компонентним складом розрізняємо прями і непрямі семантичні зв'язки.

Прямі семантичні зв'язки визначаються між імовірним іменем художнього концепту та іменниковим ВРАС (проста предметна номінація) на основі різних семантичних відношень.

А) На основі відношень ідентичності (тотожності) між імовірним іменем художнього концепту та його вербальним репрезентантом, коли найменування художнього концепту повністю збігається з його мовним позначенням, вираженим іменниковим ВРАС як засобом простої предметної номінації атмосфери саспенс. Наприклад, у пропозитивному напружено-маркованому контексті (НМК) із роману С. Кінга «Туман» (S. King *The Mist*), темою якого є «Природне явище» (natural phenomenon), – *At times the mist cleared, and the sea for some distance could be seen in the glare of the lightning, which come thick and fast, followed by such peals of thunder that the whole sky overhead seemed trembling under the shock of the footsteps of the storm* [8, с.45] – іменников ВРАС *mist* «туман», *lightning* «блискавки», *thunder* «гроза», *storm* «шторм» стають підставою для ідентифікації однойменних художніх

концепції MIST «ДУМАНЬ», LICHTNING «БЛИСЬКАВКА», THUNDER «ГРОМ», STORM «ШТОРМ».

Б) На основі впливової аналогічності (схожості, подібності) між мовними одиницями художнього концепту та його вербальним репрезентативом, вираженим іменниковим іменником ВРАС як засобом простої предметної номінації атмосфери сасенсу. Наприклад, стан страху може виражатися іменниками синонімічного ряду – *horror* «страх», *dread* «страх», *shock* «шока», *terror* «терор», *scare* «переляк», *fright* «переляк», *apprehension* «обожовання», наприклад: *He had evidently, as the doctor said, fallen back in this seat in some sort of fright for there was a look of fear and horror on his face that the men said made them shudder* [7, с.23]; *This wind had by this time backed to the east, and there was a shudder among the workers on the cliff as they realized the terrible danger in which she now was* [7, с.120]. Але домінуючо синонімічного ряду є стилістично нейтральне слово *fear* «страх», яке й обирається як найменування художнього концепту атмосфери сасенсу FEAR «СТРАХ». Наприклад, у прозовинному НМК в роману Т. Лоуфкрафта «Дунайський жах» (H. Lovecraft *The Dunwich Horror*) – *Here he faltered, and seemed to shiver afresh with the frisks that had sent him fleeing home* [10, с.190] – іменниковий ВРАС *fright* «переляк» перебуває у відношенні аналогічності (схожості, подібності) в ширшій концептуальній синонімічній рідкій, що є підставою для ідентифікації ХКАС FEAR «СТРАХ».

В) На основі гіпер-аналогічності (родо-видових) відношень між мовними одиницями художнього концепту та його вербальним репрезентативом, вираженим іменниковим іменником ВРАС як засобом простої предметної номінації атмосфери сасенсу. Наприклад, у прозовинному НМК в роману Т. Лоуфкрафта «Хрестини божевільних» (H. Lovecraft *H. Lovecraft at the Mountain of Madness*) – *A great big hollow-bell shot from the circle north to the other side, and a great tidal wave of invisible force and indescribable death swept down from the hill to all the countwinds* [11, с.38] – іменниковий ВРАС *hollow-bell* «спалах блискавки» перебуває у родо-видовій відношенні з гіперонімом *lightning* «блискавка», який ступає найменуванням художнього концепту LICHTNING «БЛИСЬКАВКА».

Г) На основі гіперонімічно-наслідкової відношень між мовними одиницями художнього концепту та його вербальним репрезентативом, вираженим іменниковим ВРАС як засобом простої предметної номінації атмосфери сасенсу. Наприклад, у прозовинному НМК в роману С. Кінга «Дунай» (S. King *The Mist*) – *The water was in complete turmoil. I saw someone look the tallest, maybe forty by with it, man struggle above water, moved up to the sky and buried in the churning water* [8, с.57] – іменниковий ВРАС *turmoil* «метлиха» виражає наслідки бурі (*struggle*), що став підставою для ідентифікації ХКАС THE BEST «БІДА».

належить до янкі частини мови, тобто екзотично або просто процесуальної (дієслово, прикметник, дієприкметник), або означової (іменник, прикметник, дієприкметник) належить.

Процесуальна номінація предметності

→ дієсловом на позначення дій, що спричиняють атмосферу сасенсу або виражають якість фізичного, психофізіологічного та емоційного стану як наслідок атмосфери сасенсу, наприклад, дієслівний ВРАС *feared* «боявся» → ХКАС FEAR «СТРАХ»: *It was quite evident that he feared, or was jealous of, some interference* [12, с.29].

→ дієприкметниками минулого часу на позначення фізичного й емоційного стану, наприклад, дієприкметникової ВРАС *amazed* «вражений» → ХКАС AMAZEMENT «ДИВУВАННЯ»: *Protecting herself against this attack, expecting it, she was the more amazed at what she did hear* [6, с.78].

→ прикметниками на позначення фізичного й емоційного стану, наприклад, прикметникової ВРАС *anxious* «схвилюваний» → ХКАС ANXIETY «ЗАБЕКОПОСОННЯ»: *I was very anxious about him, and I was powerless to act, my feet, and my hands, and my brain were weighted, so that nothing could proceed at the usual pace* [12, с.43].

Схожова номінація предметності

→ прикметниками на позначення ознаки людини, надприродного і природного явища, наприклад, прикметникової ВРАС *fearful* «наляканий» → ХКАС FEAR «СТРАХ»: *Myron backed up, staring at Ollie Weeks with widening fearful eyes* [9, с.54];

→ дієприкметниками теперішнього часу на позначення ознаки людини, надприродного і природного явища, наприклад, дієприкметникової ВРАС *disturbing* «тривожний» → ХКАС DISTURBANCE «ВИБИЛЮВАННЯ»: *Every now and then we could trace certain disturbing marks in the debris; and after we had passed outside the radius of the ecotone scene we were again faintly conscious – dramatically – of that more hideous and more persistent zone* [11, с.43];

→ дієприкметниками минулого часу на позначення ознаки людини, надприродного і природного явища, наприклад, дієприкметникової ВРАС *frightened* «переляканий» – ВРАС *fright* «переляк» → ХКАС FEAR «СТРАХ»: *All at once the dog started up abruptly, gave a frightened bark, and leaped nervously out of the window by which it had entered* [10, с.56];

→ прикметниками на позначення ознаки дій, що спричиняють атмосферу сасенсу або виражають якість фізичного, психофізіологічного та емоційного стану як наслідок атмосфери сасенсу, наприклад, прикметникової ВРАС *angry* «сердито» + *nervous* «нервово» → ХКАС ANGER «ГІВ» + NERVOUSNESS «НЕБЕКОПІСНЯ»: *She crossed her legs angrily. And so I slept unquietly and thought, her hands were nervous, cold so that she finished trying to take out a pencil and*

Напрям означення зв'язку схожості: між

→ приставляючи до позначення ознаки фізичного, емоційного й психофізіологічного стану, наприклад, приставляючи ВРАС прості ознакові номінації *nervously* «нервово» → *XKAC NERVOUSNESS* «НЕРВОУСЬ» на основі непрямих семантичних відношень. *He had nervously telephoned his wife he would not be home, and when she brought him a breakfast from the house he could scarcely dispose of a mouthful* [10, с.55].

Асоціативні зв'язки встановлюються між мовним іменем художнього концепту та його вербальним репрезентантом, вираженим різними засобами лексичної номінації.

А. Засобами *композиційної лексичної номінації*, коли кожний компонент дво- або багатокomпонентного словосполучення є будь-яким засобом або *предметної* (іменникової), або *процесуальної* (дієтєвної, дієприкметникової, прикметникової), або *ознакової* (прикметникової, приставникової, дієприкметникової) номінації, що репрезентує атмосферу сасену у текстовому фрагменті – пропозиційному, комплексному або ситуативному НМК, вилученому із художніх творів жанру хоррор. Наприклад, у прозовитому НМК із роману Г. Лоуфтрафта «Хребти Божовиля» (*H. Lovecraft At the Mountains of Madness*) – *Only when we had come very close to the sprawling obstructions could we trace that second, unexplainable factor to any immediate source – and the instant we did so Danforth, remembering certain very vivid sculptures of the Old Ones' history in the Psmian age 150 million years ago, gave vent to a nerve-torned cry which echoed historically through that vaulted and archaic passages with the evil painfulest carvings* [11, с.79] – словосполучення *a nerve-torned cry* «нервово-засмучений крик» є засобом композиційної лексичної номінації атмосфери сасену, оскільки його перший компонент – *nerve-torned* – представляє диференційну (експресивно-емоційну) ознакову (дієприкметникову) номінацію, а другий – *cry* – категоріальну предметну (іменникову) номінацію. Такий нервовий, істеричний крик (*a nerve-torned cry which echoed historically*) асоціюється у нашому життєвому досвіді і фоновому знанні із страхом, що нагає підстави для реконструкції у наведеному прозовитому НМК художнього концепту FEAR «СТРАХ».

Б. Засобами *композиційної диференційної лексичної номінації*, коли у складі одного з компонентів словосполучення акцентовано будь-який із компонентів *конотатів* – експресивно-оцінний, експресивно-емоційний або образний. Наприклад, у прозовитому НМК із роману Б. Стоукера «Дракула» (*B. Stoker Dracula*) – *With a convulsed motion she flung to the ground callous as a devil the child that up to now she had clutched tenderly to her breast, growing over it as a dog growls over a bone* [12, с.167] – засобами композиційної диференційної лексичної номінації створюють образні

жа порівняється з надмірним явищем («*convulsed phenomenon*») – бездушним діячком і дурняком («*callous phenomenon*») – собакою, який гарчить над кісткою, викликає занепокоєння (*convulsed*) і страх (*flung*), що стає гасломом для ідентифікації види вітних *XKAC* – *UNEASINESS* «БАНЕТОКОСНЬ»; і FEAR «СТРАХ». У комлексному НМК з роману Б. Стоукера «Дракула» (*B. Stoker Dracula*) – *Looking fixedly at her, he commenced to make passes in front of her. Mina over the top of her head downward, with each hand in turn. Mina gazed at him fixedly for a few minutes, during which my own heart beat like a trip hammer, for I felt that some crisis was at hand* [12, с.219] – психофізіологічне збудження виражається у прискореному серцевитті (*my own heart beat like a trip hammer* «моє серце битось як молоток»), що актуалізує *XKAC* EXCITATION «ЗБУДЖЕННЯ».

Засобами *дискурсивної лексичної номінації*, коли у межах ситуативного НМК засобами *категоріальної лексичної номінації предметності, процесуальності* чи *ознаковості* змальовано предмети, явища, події, ситуації тощо, які у життєвому досвіді і фоновому знанні пов'язані із розумним причин і наслідків атмосфери сасену. Наприклад, у ситуативному НМК із роману Б. Стоукера «Дракула» (*B. Stoker Dracula*) описано отримання дикання монстра (*XKAC MONSTER* «МОКСТР»), яке створювало повітря *We were prepared for some unpleasantness, for as we were opening the door a faint, malodorous air seemed to exhalate through the gap, but none of us ever expected such an odour as we encountered. None of the others had met the Count at all at class quarters, and when I had seen him he was either in the fasting stage of his existence in his rooms or, when he was bloated with fresh blood, in a rained building open to the air, but here the place was small and close, and the long drafts had made the air stagnant and foul. There was an earthy smell, as of some dry miasma which came through the fouler air. But as to the odour itself, how shall I describe it? It was not alone that it was composed of all the life of moratin; and with the pungent, and smell of blood, but it seemed as though corruption had become itself corrupt. Fough. It aches me to think of it. Ever, breath exhaled by that monster seemed to have clung to the place and imprinted its loathcomeness* [12, с.287]. Застійна, смеріщона повітря *earthly smell*, різкому запаху крові (*acid smell of blood*) і землі (*an earthy smell*), описане засобами лексичної номінації предметності (*an odour* «запах»; *dry miasma* «сухе надмірний і нездоровий запах»); ознаковості (*malodorous air* «смеріщона повітря»; *the air stagnate and foul* «повітря затічне і збуджене»); *the fouler air* «смеріщона повітря», яке повільніється засобами диференційної лексичної номінації – *miasma* «фонове» *it was composed of all the life of moratin*, вона сполучалася з усіма бач смеріщонами образними порівняннями – *seemed to have clung to the place and imprinted its loathcomeness* «застійна повітря була вилучена до місця і покривала його терістю».

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ